

Крамаренко Ю.М.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-
правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ НЕДОПУЩЕННЯ ДИСКРИМІНАЦІЇ

Відповідно до ст.1 Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 року «всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах» і «повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства» [1]. Але чи втілюються у життя в реальності ці принципи? На жаль, далеко не завжди і не всюди. Однією із ознак відсутності дотримання цього принципу є дискримінація.

На інтернет-порталі Ради Європи, де роз'яснюються питання «дискримінації та нетолерантності», можна побачити, що дискримінація розглядається у сукупності із таким поняттям як «нетерпимість». Так, зазначається, що «дискримінація і нетерпимість — тісно пов'язані між собою поняття. Нетерпимість — це відсутність поваги до вчинків та переконань, що відрізняються від своїх власних», а «дискримінація виявляється, коли до людей ставляться менш прихильно, ніж до інших людей в подібній ситуації тільки тому, що вони належать, або сприймаються як такі, що належать, до певної групи чи категорії людей» [2]. У словнику української мови «дискримінація» визначається як «обмеження або позбавлення прав певних категорій громадян за расовою або національною належністю, політичними і релігійними переконаннями» або ж, відносно міжнародних відносин, — як «створення умов, які ставлять яку-небудь державу (групу держав), її організації і громадян в гірше становище порівняно з іншими» [3].

Виходячи із визначень можна сказати, що дискримінація проявляється у зневажливому ставленні до інших, в основі якої лежить ідентифікація та відмінність, а точніше відношення до ототожнення (визначення) себе та відмінності інших. У п'єсі Ж.-П. Сартра («За зачиненими дверима») є вираз: «Ад - це інші». Не вдаючись до тлумачення цього виразу та контексту і смислу його використання самим автором, можна поставити питання: «Чи завжди інші, це ад? Або ж чи будь-яка відмінність стає підставою для зневаги інших чи дискримінації?».

Вочевидь відповіді на ці питання знаходяться у площині, що перебуває у внутрішній сфері людини — її сприйнятті, розумінні, відношенні, самовизначенні чи відчутті приналежності. Зупинимось лише на окремих деталях. Заглиблюючись у розуміння цих процесів, можна констатувати, що підґрунтям для такого непорозуміння інших та негативного відношення до них

є, по-перше, поділ на «своїх» та «чужих», а, по-друге, визнання винятковості (привілейованості) одних відносно інших. Щодо першого, то тут важко не погодитись із твердженням В.Р.Дольника, який вказує, що «поділ людей на «наших» та «ненаших» – злочинний, оскільки знімає в людині інстинктивні заборони не спричиняти шкоду ближньому, а звільнена людина не просто жорстока, а витончено жорстока» [4].

Щодо другого, слід відмітити, що не завжди відмінність тягне за собою принизливе відношення, а іноді, навпаки, викликає інтерес та цікавість. Для зневажливого ставлення потрібно ієрархічне, «елітарне» сприйняття соціальних відносин та наявність певних переконань щодо «меншовартості» тих, хто знаходиться на нижчих соціальних щаблях. Таке «елітарне» (від фр. «elite» — «краще», «відбірне», «обране»), на відмінну від «егалітарного» (від фр. «egalite» – «рівність»), ставлення передбачає винятковість одних людей (груп, націй) відносно інших. При цьому слід окремо зазначити, що критерії, за якими такий поділ відбувається, суттєвого значення не мають, оскільки вони лише привід визнати «нижчими» чи «гіршими» інших, який, зазвичай, досить легко знайти чи обґрунтувати. Тобто там, де мова йде про ієрархію соціальних статусів, а отже і привілейованість одних відносно інших, завжди є підґрунтя для дискримінації. З цього приводу кожному не важко помітити, що насправді «елітарні» ідеї досить поширені в нашому житті та набували і набувають різних форм протягом існування нашої цивілізації.

Прагнення бути кращим, мати більше можливостей для задоволення потреб та бажань є цілком природними. Але ж такі прагнення, повинні узгоджуватися із правами та інтересами інших. Яким чином цього досягти? З одного боку, це питання вирішують норми права, що встановлюють обов'язкові правила поведінки і механізми їх реалізації за допомогою системи органів влади та самоврядування та моральні норми, що визначають критерії «добра» і «зла». Проте, з іншого боку, слід визнати, що і перші, і другі є продуктом суспільства, а отже залежать від усталеної суспільної думки та волі тих, хто має важелі впливу на суспільні процеси. Ми можемо спостерігати як законодавство чи суспільство в ті чи інші часи упереджено та жорстоко відносились до окремих ідей, людей, соціальних груп, націй чи народів. Отже, цього іноді не тільки не досить, а й, навпаки – в окремих випадках у суспільній моралі чи праві може бути приховане підґрунтя для дискримінації.

В цьому сенсі вважаємо доречним звернути увагу саме на точку відліку, тобто те, від чого людина відштовхується у своїх прагненнях та моделях бажаного майбутнього. Чи прагне вона зростати у можливостях стосовно самого себе чи щодо інших? Якщо інших, – то вона певною мірою приречена постійно порівнюючи себе з іншими та відчуваючи радість або сум в залежності від результату, не зростати відносно самої себе. Вона змушена рухатись «від» когось чи чогось, що не є і не може бути нею за своєю суттю. Тільки рухаючись «до» себе – своєї зрілості, свого індивідуального становлення та майбутнього, вона отримує можливість відчути свій потенціал

і розширити сприйняття і розуміння світу. Такий підхід не є новим. Він неодноразово втілювався у працях таких фахівців як К.Г. Юнг щодо «самості» та «індивідуалізації» або ж Р. Акоффа та Ф. Емері щодо «центроверсії» [5], а також окремих філософських та теологічних ідей та поглядах минулого та сучасності.

Звісно перехід від ієрархічного сприйняття соціального буття до визнання рівності кожної людини стосовно одна одної, за своєю суттю, тобто незалежно від будь-якої зовнішньої чи внутрішньої ознаки (матеріальної чи духовної), це поступовий процес, що потребує часу, поміркованості та, беззаперечно, готовності самого суспільства, принаймні його суттєвої частини. Як влучно вказував К.Г. Юнг, мораль «є даром» і не можна «увігнати її в систему, де вона не росте природним чином», оскільки так можна «тільки отруїти нею все інше» [6], так і повагу один до одного та розуміння рівності не можливо виховати за рахунок примусу та нав'язування. Тут потрібна консолідація зусиль суспільства, поміркованість та витримка «всіх і кожного», щодо виховання та зростання над собою кожної людини. Створення належних умов для такої трансформації всім без виключення з визнанням свободи вибору, відповідальності, індивідуальності та самобутності кожного – саме такою вбачається мета, що дозволить нівелювати проблему дискримінації. Досягнення ж такої мети вважаємо можливим, в тому числі, за рахунок доступності методології та інструментарію для розвитку та самовдосконалення, а також налагодженої якісної комунікації між людьми та їх соціальними утвореннями. Тобто комунікації на умовах відкритості, довіри та відповідальності (як один перед одним, так і суспільством), без зайвої емоційності, негативної конотації, і, особливо, без тиску та нав'язування. Адже саме якісна комунікація один з одним дозволяє нам отримати уяву про інших, зрозуміти їх прагнення та бажання, розширити свій світогляд та можливості.

Література

1. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
2. Веб-сайт Ради Європи. Компас. Посібник щ освіти в області прав людини за участі молоді. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/discrimination-and-intolerance>
3. Словник української мови. //Словник української мови: в 11 томах. — Том 2, 1971. — Стор. 284// URL: <http://sum.in.ua/s/dyskryminacija>
4. Дольник В.Р. Етологічні екскурсії по забороненим садам гуманітаріїв. URL: http://vivovoco.astronet.ru/VV/PAPERS/ECCE/VV_EN4_W.HTM
5. Акофф Р., Емері Ф. Про цілеспрямовані системи. URL: https://gtmarket.ru/files/book/Russell_Ackoff_Fred_Emery_On_Purposeful_Systems.pdf
6. Архетип та символ. Карл Густав Юнг. — URL: http://www.pseudology.org/Psychology/Jung/Arhetip_and_simbol.pdf